

ISBN 978-86-82873-15-0

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК
С А Н У

ЗБОРНИК РАДОВА I

Уређивачки одбор:

др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ, др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Главни уредник:

Срето Танасић

БЕОГРАД
2007

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41:005.71(497.1),,1947/2007“
811.163.41(082)

ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова I / уредник Срето Танасић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007 (Београд : Чигоја штампа). 494 стр. ; — 24 cm

Тираж 500. — Напомене и библиографске референце уз текст. — Библиографија уз поједине радове.

ISBN 978-86-82873-15-0

1. Танасић, Срето [уредник]

а) Институт за српски језик САНУ (Београд) — 1947–2007

б) Српски језик — Зборници

COBISS.SR-ID 145323020

Рецензенти:

академик Милка Ивић, др Гордана Јовановић, редовни професор,
др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ,
др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник,
др Срето Танасић, научни саветник

Секретари редакције:

мр Владан Јовановић
Марина Спасојевић

Израду и штампање финансирало је Министарство науке Републике Србије.

Издаје:

Институт за српски језик САНУ, Буре Јакшића 9

Коректура:

Владан Јовановић и Марина Спасојевић

Припрема за штампу:

Давор Палчић (palcic@eunet.yu)

Штампа:

ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
chigoja@eunet.yu
www.chigoja.co.yu

Тираж

500

САДРЖАЈ

Предговор	7
-----------------	---

I

Драго Ћупић — Срето Танасић: <i>Шездесет година Института за српски језик САНУ</i>	11–18
Ирена Грицкат-Радуловић: <i>Наука о језику у делатности Академије</i>	19–106
Милка Ивић: <i>Александар Белић (2. VIII 1876 — 26. II 1960)</i>	107–109
Милка Ивић: <i>Актуелности Белићевих погледа на именицу</i>	111–123
Драго Ћупић: <i>Михаило Сивановић (Свијена Пийерска, 1903 — Београд, 1991)</i>	125–130
Стана Ристић: <i>Прва лексикографска школа у Институту за српски језик САНУ</i>	131–149
Марта Бјелетић: <i>Пројекат „Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика“</i>	151–170
Гордана Јовановић — Виктор Савић: <i>Пројекат „Обрада старих српских писаних синонима и израда Речника црквенословенског језика српске редакције и Српскословенског јеванђељског речника“</i>	171–177
Слободан Реметић: <i>Шездесет година дијалектологије у Институту за српски језик</i>	179–193
Предраг Пипер: <i>Савремени српски књижевни језик у истраживањима и издањима Института за српски језик САНУ</i>	195–204

II

Милка Ивић: <i>О специфичном лексичко-морфолошком ентитету пут</i> ..	207–214
Миланка Бабић: <i>Грамаичко-прагматичке везе презентативних партикула ево, ето, ено у екскламативним конструкцијама</i>	215–228
Милета Букумирић: <i>Изучавање српског језика на Филозофском факултету у Приштини</i>	229–242
Даринка Гортан-Премк: <i>Српска лексикографија данас. Три предлога</i> ..	243–247
Јасмина Грковић-Мејдор: <i>Језик српске средњовековне писмености: достигнућа и задаци</i>	249–266
Милорад Дешић: <i>Српски језик као страни у теорији и пракси</i>	267–271
Милан Драгичевић: <i>Прекодрински мост (поводом 60 година постојања Института за српски језик САНУ)</i>	273–278

Радмила Жугић: <i>Генијивне предлошко-падежне синтагме узрочног значења с предлогом од у говору јабланичког краја (паралеле с при-зренско-тимочким и косовско-ресавским говорима)</i>	279–291
Гордана Јовановић: <i>Бура Даничић, Рјечник из књижевних старина српских — дело нејролазне лексикографске вредности</i>	293–297
Милош Ковачевић: <i>Међуоднос фуџура I и фуџура II имперфективних глагола</i>	299–311
Ана Кречмер: <i>Славеносрпска писменост и њено значење за историјску србистику</i>	313–320
Władysław Lubaś: <i>Мój naukowy Belgrad</i>	321–329
Јордана Марковић: <i>Српска дијалектологија после</i>	331–338
Герхард Невекловски: <i>Српски језик у Аустрији</i>	339–348
Милош Окука: <i>Србистика у Баварској</i>	349–365
Бранислав Остојић: <i>Досадашњи резултати, стање и будући задаци науке о српском језику у Црној Гори</i>	367–373
Звездана Павловић: <i>Поглед на оронимију Србије</i>	375–380
Јованка Радић: <i>Пол и категоријална припадност назива за лица у српском језику</i>	381–400
Милорад Радовановић: <i>Ојолски пројекат</i>	401–416
Милица Радовић-Теших: <i>Славови М. Пешикана о језику у Црној Гори</i>	417–425
Андрей Н. Соболев: <i>Календарная лексика балканских славян</i>	427–443
Димитрије Стефановић: <i>Нешто о лингвистичкој србистици на Универзитету у Будимпешти у прошлости и данас</i>	445–461
Рада Стијовић: <i>Семантичко-орфографске дистинкције неких сложеничких образовања</i>	463–470
Светлана Михаиловна Толстая: <i>Языковой образ пустого</i>	471–480
Пол-Луј Тома: <i>Србистика у Француској</i>	481–494

ISBN 978-86-82873-15-0, p. (299–311)

УДК 811.163.41'366.584

811.163.41"366.582.2

2007.

МИЛОШ КОВАЧЕВИЋ
(Крагујевац)

МЕЋУОДНОС ФУТУРА I И ФУТУРА II ИМПЕРФЕКТИВНИХ ГЛАГОЛА

У раду се анализира могућност (релативне) синонимске употребе футура I и футура II имперфективних глагола. Показује се како се у одређеним лексичко-синтаксичким условима футур II може употријебити у простој реченици у вриједности футура I. Синонимска употреба ова два глаголска облика могућа је, уз испуњење одређених услова, и у неколико типова зависних реченица, па чак и у адноминалним релативним нерестриktivним реченицама.

Кључне ријечи: *футур I, футур II, имперфективни глаголи, синонимска употреба, вриједности футура I, зависна клауза, (не)извјесност реализације будуће радње*

0. Досадашња србистичка и/или сербохрватистичка граматичка и научна литература негирала је сваку могућност чак и релативне синонимске употребе футура I и футура II како у простим, тако и у сложеним (и независносложеним и зависносложеним) реченицама. Литература је, наиме, сагласна у мишљењу да се „футур I употребљава: 1) у независној простој реченици, и то: а) у апсолутној позицији: *Марко ће (су)ићи доћи*, б) у сложеној реченици у клаузи која није субординирана ниједној другој клаузи, тј. не зависи ни од једне друге: *Марко ће доћи и донијети пошти*; 2) у зависној (субординираној), и то у разним њеним функционалним типовима: објекатској, локалној, каузалној, кондиционалној, концесивној, консекутивној, модалној, релативној адноминалној.

Основна употреба футура II-ог, међутим, ограничена је на зависне (субординиране) реченице (клаузе), и то одређених функционалносемантичких типова. Оваква синтаксичка дистрибуција одваја футур II од свих осталих личних глаголских облика српскохрватског језика који се у граматичким уџбеницима разматрају као глаголски облици стандардног српскохрватског језика. Тако у српскохрватском стандардном језику није могућа у апсолутној позицији минимална ко-

муникативна јединица у форми: МИ БУДЕМО ПУТОВАЛИ У АФРИКУ“ (Милошевић 1982: 5).

1.0. Из наведеног у србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури готово општеприхваћеног става проистиче да не постоји никаква могућност *конкурентности* двају *футура* у *једној реченици* или пак у клаузама независносложене реченице, зато што се у тим типовима реченица може остварити само *футур I*, али не и *футур II*. Истина, литература не искључује сваку могућност самосталне употребе *футура II*, него негира такву могућност при обиљежавању будућности. Још је Т. Маретић, наиме, примијетио да је *футур II*, који је он звао *II перфект*, „риједак у главним реченицама, и то само у упитним и негативним с везником *да*, како је у примјеру: *да не буде куда ушлекао с оним новцима?*“ (Маретић 1963: 632). У питању су, дакле, упитно-одричне форме простих реченица, којима се изражава „дезидеративност у негативном смислу“ (Милошевић 1970: 100). Та нежељена радња увијек је модална и увијек је везана за прошлост. Њено се извршење, дакле, „везује за прошлост. И зато би се с истим смислом и у таквим реченицама могао употребити и облик перфекта“: *Да није куда ушлекао с оним новцима?* (Стевановић 1967: 156). „У савременом српском језику ретко се јављају овакве реченице са обликом *футура* другог. Уместо њега је обичнији облик перфекта“ (Танасић 2005: 451).

1.1. У тим упитно-одричним реченицама са значењем „нежељене прошле радње“ *футуром II* се и није обиљежавала будућа него прошла радња. Зато у њима *футуру II* и није био конкурентан *футур I*, него перфекат. А пошто су такви ријетки примјери сматрани „једином приликом гдје се *футур II* може употријебити самостално“ (Милошевић 1970: 99), онда није ни чудо што се и у најновијим граматицама констатује да је *футур II* „једино време које се употребљава само у зависним реченицама“ (Клајн 2005: 124).

1.2. Али, то једноставно није тачно. Попут перфективног презента (о чему се исцрпно говори у: Ковачевић 2007), *футур II* се може уз модални *прилог* можда *употријебити* у значењу *футура I* и самостално, *тј.* у *једној реченици*. А будући да нема ни синтаксичке ни семантичке разлике у условима које подразумева употреба неког глаголског облика у *једној реченици* и у *клаузама независносложене реченице*, јасно је да се *футур II* може уз *прилог можда* употребити и у *некој од клауза независносложене реченице*. Ево најпре (1) неколико примјера који потврђују употребу *футура II* и у *једној* и у *независносложеној реченици*, са у загради реконструисаним семантичким еквивалентним реченицама с *футуром I*, а потом (1а) и неколико примјера реченица с *футуром I* еквивалентном *футуру II*:

(1) Сисе можда и остане у Ливерпулу, никада се не зна. Међутим, *можда* већ од сутра *буде носио* [→ Међутим, *можда ће* већ до сутра *носићи*] дрес неког другог клуба (Блиц, 3069, 28. 8. 2005, 25); *Можда* и ти *будеш имао* [→ *Можда ћеш* и ти *имаћи*] такву судбину (ТВ Пинк, 21. 10. 2006, 21 сат, превод филма „Последњи самурај“); *Можда* једнога дана *будете слична* кратка славља *ћрпирећивали* [→ *Можда ћеће* једнога дана слична кратка славља *ћрпирећиваћи*] и ви на Космету (Правда, 4–5. 8. 2007, 20); *Можда* и он сутра *буде ишао* с нама на излет (разг.); Тако ће бити и са Ђукићем, који јесте рекао да би волео да ти фудбалери остану, али *можда* неко *буде морао* [→ али *ће можда* неко *мораћи*] да оде, јер има оних којима у јуну истиче уговор (Вечерње новости, 19. 1. 2007, 45); Прије неколико дана је изашао из болнице, а *можда* већ сутра *буде играо* за свој тим [→ а *можда ће* већ сутра *играћи* за свој тим] (разг.) и сл.

(1а) Победника у најновијем блискоисточном обрачуну *можда* и *неће бићи* [→ *можда* и *не буде било*], али се највећи губитник сигурно зна (Политика, 33300, 23. 7. 2006, 19); *Можда ће* и он сутра *играћи* са нама кошарку [→ *Можда* и он сутра *буде играо* са нама кошарку] (разг.); *Можда ће* ових 1: 0 *бићи* заиста довољно [→ *Можда* ових 1: 0 *буде (било)* заиста довољно] да се прође лимитирани естонски шампион (Прес, 2. 8. 2007, 31); *Можда ћеће* и данас *ићи* [→ *Можда* и данас *будеће ишли*] на неки пут (Прес, 3. 8. 2007, 22); и сл.

Наведени примјери јасно показују да се у савременом српском језику *футур II* од имперфективних глагола¹ као конкурент *футуру I* употребљава самостално, у једној реченици (или пак клаузи независнословене реченице), али само ако је у тој реченици наведен и модални прилог *можда*. Неријетко, осим тог модалног прилога, у реченици са самосталном употребом футура II долази уз неки од реченичних чланова и интензификаторска (пресупозитивна) партикула *и*, ако је предикат у потврдној форми, а *ни* — ако је у одричној². Будући да је самостална употреба имперфективног футура II везана искључиво за реченице с експлицираним модалним прилогом *можда*, јасно је да је само у тим случајевима могућа синонимност футура I и футура II у простој реченици или некој клаузи независнословене реченице.

¹ И не само имперфективни него и перфективни футур II може се уз модални прилог *можда* употребити у простој или независнословеној реченици (о чему се исцрпно говори у: Ковачевић 2007), као нпр.: Ко зна, *можда* мој син Џордан *буде заиграо* [→ *можда ће* мој син Џордан *заиграћи*] за репрезентацију Енглеске? (Блиц, 3399, 30. 7. 2006, 27).

² О значењу и дистрибуцији ових партикула у српском језику в. у Ковачевић 2002: 33–58.

2.0. Не само да је србистичка и сербокroatистичка литература одрицала сваку могућност синонимне употребе футура I и футура II у простим и независнословеним реченицама, него је, како смо већ поменули, негирана и могућност семантичке *еквивалентности* *двају футура у било ком њиху зависнословених реченица*. Тако је готово општеприхваћено мишљење да „футур I и футур II имају сасвим разграничене функције у обиљежавању футурских значења — ни у једном синтаксичком положају они нису еквивалентни. Најопштија дистинкција између два футурска облика овако се може представити: и ако синтаксички зависи од будуће радње, футур I се — у реченицама у којима се употребљава и футур II — временски оријентише према садашњости, а футур II према неком моменту или времену у будућности. Ова разлика битно утиче на граматичку квалификацију садржаја зависне реченице“ (Милошевић 1970: 164). А та разлика при употреби у условним реченицама — за које се у литератури и постављала упитност о могућој еквивалентности *двају футура* — везана је прије свега за критеријум *субјектјове (не)увјерености у њогледу (из)вршења будуће радње*. Јер, „ако је у условној реченици футур I, онда је услов будућој радњи садашња *увјерености* субјектова о (из)вршењу будуће радње (сам став сигурности према реализовању будуће радње, која је извор индикативног значења футура I-ог); а ако је у условној реченици футур II, онда је будуће реализовање услов главној радњи“ (Милошевић 1970: 118; уп. и: Мусић 1898: 20). Друкчије речено, реченице типа: *Ако ће он бити тамо, онда идемо и ми јер га морамо видјети; Ако ћеш ти и даље тако радиши, онда ти нема среће* „посве су правилне, односно употреба футура I. у њима добра је само кад значе увјереност онога који то говори, који поставља такав увјет, да ће се то и догодити, тј. кад говорник прихваћа ту претпоставку као сигурну. За то се понекад, према контексту или ситуацији, претпоставља и сугласност суговорника за такву претпоставку. Чим нема такве сигурности у тренутку говора, него постоји само могућност за такву радњу која се очекује и након које је тек могуће да се догоди радња главне реченице, онда не може стајати футур I., него презент свршених глагола и (рјеђе) футур II. или кондиционал“ (Рагуж 1997: 432).

2.1. У литератури је, међутим, примијећено да се та разлика губи „у неутрализујућим контекстима“, па се наводе (конструисани) синонимски примјери условних реченица са двама футурима: „а) *ако ћеће кренути према југу, видјећеће дивне предјеле*; б) *ако будеће кренули према југу, видјећеће дивне предјеле*, гдје синтаксичка разлика не уноси никакву битнију разлику у комуникативни садржај исказа“ (Милошевић 1982: 8).

Будући да су у наведеним синонимским паровима оба футура од перфективних глагола, могло би се закључити да се „неутралишући контексти“ и не односе на футурске облике изражене имперфективним глаголима. То тим прије што је у литератури изнесена и тврдња да футур II „нема данас алтернативну глаголску форму. Наиме, док је за раније поствуковско време развоја српског стандардног језика била карактеристична широко распрострањена употреба несвршених глагола с префиксом *уз-*, за савремени језик се може рећи да он не познаје овакву употребу презента уместо футура другог. Оваква форма презента јавља се данас ретко, само са неколико глагола — уп. (*Она*) *ће се већ ... наћи* *иу* ако ко *усийи*а за њу. (Б. Ћопић)“ (Танасић 2005: 451).

2.1.1. Све то, међутим, није запрека да се, попут перфективних футура, и код футура изражених имперфективним глаголима — иако се на то у литератури нигдје не упозорава — могу остварити „неутралишући контексти“, који омогућавају њихову међусобну замјењивост у (готово) истоме значењу. А у тим за еквиваленцију двају футура неопходним контекстима мора се у други план потиснути компонента субјектовог „садашњег знања о реализацији будуће радње“ (Милошевић 1982: 6), која је готово иманентна футуру првом у реченицама у којима је он конкурентан футуру другом. Ако се контекстом на мјесто значења извјесности реализације будуће радње васпостави значење неизвјесности, онда у први план долази не субјектов став према глаголској радњи, него сама реализација будуће радње, чиме се стичу услови за еквивалентност, тј. релативну синонимност, двају футура, јер се футур I тада реализује у контекстима иманентним футуру II. У тим неутралишућим контекстима, који омогућавају релативну синонимност двају имперфективних футура, мора, дакле, бити експлицитно или имплицитно присутна компонента субјектове несигурности, односно неизвјесности у погледу реализације будуће радње. А ту компоненту „неизвјесности“ може наметати шири или ужи контекст. У ужем контексту предодређивачи неутралишућег контекста са значењем неизвјесности реализације (типа) будуће радње могу бити поједине лексеме или спојеви лексема. Показаћемо то на четири сљедећа примјера:

(2) *Свеједно* ко *буде био* [\rightarrow *Свеједно* ко *ће би*и] у Белој кући после председничких избора на јесен 2004. године, требало би очекивати мање унилатералну политику једине преживеле суперсиле (Политика, 32583, 24. 7. 2004, 6); Он је прецизирао да је таква порука упућена *без обзира на то* шта *се буде дешавало* [\rightarrow шта *ће се дешавати*] са одлуком о будућем статусу Косова (Блиц, 3665, 26. 4. 2007, 3); *Независно од тога* ко *ће би*и [\rightarrow ко *буде био*] већина у Војводини и ко *ће би*

ићи [→ *ко буде био*] на власти, дефинисаћемо статут тако да националне заједнице буду део система власти (Курир, 19. 11. 2006, 3); Од тога како *се буде расиљило* [→ како *ће се расиљити*] питање Косова, *зависиће* и композиција живота у Србији (Вечерње новости, 25. 4. 2007, 2).

У све четири наведене реченице експлицирани су верификатори *непознатости*, *неизвесности* *и* *и* *реализације будуће радње*. У првом примјеру то је модални прилог *свеједно*, који својим значењем „индиферентне неизвесности“ искључује постојање било каквог садашњег знања субјекта о реализацији будуће радње. У другом примјеру то је синтаagma *независно од тога*, која као примарно значење подразумева истицање непознатости типа реализације будуће радње. У трећем примјеру то је прилошки израз *без обзира на то*, који као основну компоненту значење подразумева истицање *незнања* у погледу типа остварења будуће радње, док у четвртном, последњем примјеру искључење садашњег знања о будућој радњи предодређује значење глагола *зависити* у предикату основне клаузе. Четири наведена контекста парадигматична су за случајеве конкуренције двају футура, јер они неутралишу значење садашњег знања субјекта о реализацији будуће радње, стављајући тежиште на саму реализацију глаголске радње. Тако се футур I остварује у контексту који искључује семантичку компоненту која га диференцира од футура II, тј. остварује се у контексту који је иманентан футуру II, чиме се стичу услови за њихову еквивалентну употребу.

2.2. *А еквивалентности употребе двају футура од имперфективних глагола могућа је у неколико и* *и* *зависносложених реченица*: а) у адноминалним релативним и рестриктивним и нерестриктивним реченицама, б) у допусним, начинским и поредбеним релативним реченицама, в) у погодбеним и допусним реченицама, г) у временским реченицама и б) у изричним реченицама.

2.2.1. Од свих зависносложених реченица футур I и футур II најчешће се као синоними остварују у *релативним реченицама са адноминалном рестриктивном клаузом*. Србистичка и/или сербокroatистичка литература је такву конкурентност одрицала, тврдећи да структурно подударне адноминалне клаузе имају битно различито значење с футуром I и футуром II у предикату, јер оне с футуром I имају нерестриктивно (апозитивно), а оне с футуром II рестриктивно (атрибутско) значење, сматрајући да таква „дистрибуција футурских облика у релативним адноминалним клаузама представља правило у српскохрватском језику“ (Милошевић 1982: 7). У јед(и)ној критици наведеног мишљења већ је указано на низ примјера у којима се „опо-

зиција футура првог и футура другог у изражавању рестриктивности — нерестриктивности сасвим губи и дати примјери у оба пара изражавају атрибутски тип зависне реченице са семантиком рестриктивности у односу на антецедент“ (Бабић 2007: 41). За такву еквивалентну употребу двају футура неопходна су три услова: а) да се неутрализује значење „извјесности“ реализације радње футура првог у релативној клаузи, б) да антецедентна супстантивна ријеч (без обзира на то да ли је експлицирана или се подразумева) није семантички „индивидуализована“, и в) да у предикату надређене клаузе буде неки од глаголских облика чије радње имају будућу временску оријентацију (футур I, потенцијал, императив или презент неких модалних глагола). У таквим контекстима семантички су готово истозначне релативне адноминалне рестриктивне клауза с футуром I или футуром II у предикату, што недвосмислено потврђују и сљедећи примјери, које с обзиром на тип антецедента разврставамо у двије подгрупе: (3) оне с експлицираним именичким антецедентом, и (3а) оне са катафорским експлицираним или неексплицираним замјеничким антецедентом:

(3) Факултети који буду издавали [→ који ће издаваџи] нове, односно верификовали [→ односно верификоваџи] сџаре диџломе, мораће да „упореде трајање студија“ (Политика, 33418, 18. 11. 2006, 5); Сви разговори који се буду водили [→ који ће се водити] наредних дана и недеља могли би да буду недоречени због нерешеног статуса нашег спорта у држави (Политика, 32909, 20. 6. 2005, 23); Аутомобили који се буду креџали [→ који ће се креџати] у џравцу Ниша користиће две помоћне траке за аутобусе (Блиц, 3511, 19. 11. 2006, 21); Комшџије који буду гласали [→ који ће гласати] за независностџ треба бојкотовати (Вечерње новости, 22–23. 4. 2006, 5); Већ данас је, међутим, извесно да ће проценат поскупљења киловат часа који ће џлаћати [→ који буду џлаћала] домаћинства бити нижи од оног који буду џрошили [→ који ће џрошити] друге групе потрошача (Вечерње новости, 15. 3. 2007, 9) итд.

(3а) ... и намах одлучио да сутра прихвати оно шџо се од њега буде џражило [→ шџо ће се од њега џражити] како би што пре отишао из Нехаја (Б. Шћепановић, 45); Биће шџа буде било [→ шџа ће бити] (Прес, 13. 2. 2006, 2); У крајњој линији, нећемо подржати никога ко неће оџвараџи [→ ко не буде оџварао] нова радна месџа (Куир, 16. 10. 2006, 5); Све шџо будетџе радили [→ шџа ћеџе радиџи] чинићете зарад увећања прихода (Вести, 3. 6. 2006, 32); За све шџо будетџе желели [→ шџа ћеџе желели] да урадиџе мораћете да уложите доста напора (Прес, 21. 10. 2006, 27); Све шџо буде чинио [→ шџа ће чинити], чиниће сам (Прес, 14. 2. 2007, 4); Нема тога ко се не сећа креманске приче да ће владати они који буду носили [→ који ће носити]

знак који се добије кад се јабука пресече на пола (НИН, 2824, 11. 1. 2007, 35) итд.

У свим наведеним примјерима адноминалних релативних реченица зависна клауза има рестриктивно значење без обзира на то да ли је у њеном предикату употријебљен футур I или футур II. То је више него довољна потврда тврдњи да се футур I и футур II могу у одређеним синтаксичко-семантичким условима имати синонимно значење у адноминалним релативним рестриктивним клаузама.

2.2.2. Два футура могу се синонимно употријебити не само у адноминалним релативним рестриктивним него и нерестриктивним клаузама, али уз један нужан услов. У адноминалним релативним нерестриктивним клаузама футур II може да се употријеби само уз модални прилог *можда* (који је, како смо видјели, нужан услов и његове самосталне употребе). Према томе, једино у случајевима када је у релативној адноминалној клаузи употријебљен и модални прилог *можда*, та клауза може имати нерестриктивно значење³, па се тада у њој као синоними могу употријебити оба футурска облика, што потврђују и сљедећи примјери:

(4) До Марашеве „тројке“, *која можда буде била* [→ *која ће можда бићи*] и *злаћа вредна*, плави су у првом продужетку били као сапети⁴ (Политика, 33300, 23. 7. 2006, 19); ... па им психички тешко иде посао око састављања владе, *које можда неће ни бићи* [→ *које можда и не буде (било)*] (Прес, 5. 4. 2007, 3).

2.2.3. И у предикатима релативних начинских и/или поредбених клауза с релативизатором *како* или *колико* уз антецедентну катафорски употријебљену замјеницу *то* или који замјенички прилог могу се, у строго одређеним контекстима, у функцији синонима сусрести облици обају футура:

(5) У зависности од тога *како данас будеће сџарџовали* [→ *како ћеће данас сџарџоваићи*], зависи како ће вам се послови одвијати наредних дана (Прес, 24. 7. 2006, 23); Од тога *како се буде расџиџало*

³ Тиме се побија готово општеприхваћена тврдња да се футур II никад не може употријебити у нерестриктивним (апозитивним) релативним реченицама (в. нпр. код : Милошевић 1970: 138; 1982: 7).

⁴ У примјеру смо извршили малу модификацију. Експерпирана форма је с обликом свршеног презента глагола *бићи* у предикату: До Марашеве „тројке“, *која можда буде и злаћа вредна*, плави су у првом продужетку били као сапети (Политика, 33300, 23. 7. 2006, 19). Пошто се у српском језику футур II глагола *бићи* (*будем био*) најчешће скраћује само на презентски дио (*будем*), јасно је да су верзије реченица са обје форме предиката (и са *буде* и са *буде била*) синонимне.

[→ *како ће се расилишати*] питање Косова, зависиће и композиција живота у Србији (Вечерње новости, 25. 4. 2007, 2); Да ли ћу бити спреман за једну недељу или три, што је неки оптималан период, зависиће од тога *како се будем осећао* [→ *како ћу се осећати*] из дана у дан (Вечерње новости, 25. 4. 2007, 48); Најбоље је онако *како ће бити* [→ *како буде (било)*] (Блиц, 3598, 17. 2. 2007, 28); У партији ћу бити онолико ангажован *колико ти искрено буду желели* [→ *колико ће ти искрено желети*] *моји другови* (Вечерње новости, 7. 12. 2006, 4) и сл.

2.2.4. Такође се и у допусним реченицама с везничким изразом чији је први дио *без обзира на то* релативна рестриктивна клауза уведена различитим везивним елементима може синонимно реализовати и с футуром I и с футуром II у предикату:

(6) Једино је важно да они поседују кошаркашки карактер који ће их одвести јако далеко, *без обзира на то за коју државу буду играли* [→ *за коју државу ће играти*] (Блиц, 3394, 25. 7. 2006, 34); Извесно је да ћемо као Универзитет знати да се суочимо с тим случајем, *без обзира на то како се истрага даље буде одвијала* [→ *како ће се истрага даље одвијати*] (Вечерње новости, 26. 2. 2007, 7); Он је прецизирао да је таква порука упућена *без обзира на то шта се буде дешавало* [→ *шта ће се дешавати*] *са одлуком о будућем стању Косова* (Блиц, 3665, 26. 4. 2007, 3) итд.

2.2.5. Од *временских реченица* само у оним с везником *ирије него што* могућа је синонимска употреба двају футура, а то је и очекивано с обзиром на чињеницу да дати везник уводи искључиво временску зависну клаузу са значењем постериорности, што значи да се радња зависне клаузе временски реализује увијек послије радње основне клаузе. Случајеви ових реченица у којима је радња предиката главне клаузе футурски усмјерена готово да предодређују еквивалентност употребе облика оба футура, јер се тада радња зависне временске клаузе нужно одмјерава према будућој радњи основне клаузе, а не према тренутку говора, односно садашњости⁵. Штета је само што у корпусу нисмо забиљежили већи број разнороднијих примјера за овај тип временских реченица с облицима обају футура у предикату који би то и недвосмислено потврдили.

(7) Да подсетимо, финале у Атини одржава се 20. маја, само два дана *ирије него што се грађани Црне Горе буду одређивали* [→ *ирије него што ће се грађани Црне Горе одређивати*] *о будућности своје државе* (Прес, 13. 3. 2006, 13); Сергеј Лавров заложio се за „објективну

⁵ А футуру II и јесте основно значење да „означава радњу временски везану за неку стварно или привидно будућу радњу или ситуацију“ (Милошевић 1970: 163).

анализу“ спровођења Резолуције 1244 УН о Косову, *пре него што Савет безбедности буде размајтрао* [→ *пре него што ће Савет безбедности размајтрирати*] *предлог Ахмисарија* (Прес, 28. 3. 2007, 5); Могући су неки непланирани проблеми или обавезе које ћете морати да урадите *пре него што ћете кренути* [→ *пре него што будете кренули*] на *уш* (разг.) и сл.

2.2.6. Уз релативне реченице еквивалентност двају футура од имперфективних глагола најчешће се остварује у условним (*йогодбеним*) реченицама, и то по правилу оним с општеусловним везником *ако*. Два су нужна услова за остварење релативне синонимности футура I и футура II у сложеној реченици с погодбеном зависном клаузом: а) у предикату основне клаузе мора бити употређен глаголски облик чија радња има будућу временску оријентацију (футур I, потенцијал, императив или презент неког модалног глагола), и б) контекстуално се мора у други план потиснути значење извјесности, тј. субјектове увјерености о вршењу будуће радње изражене футуром првим, тако да у први план дође претпостављена радња зависне клаузе као услов основној. Исте нужне услове подразумијева и конкурентност ова два глаголска облика у сложеним реченицама с *концесивним зависним клаузама*, а заправо са *условнодојусним* (погодбеноконцесивним) зависним клаузама, јер се њима концесивност исказује као недостатни услов, а конкурентност двају футура остварују по правилу само кад су с везником *ако* и или пак (*чак*) и *ако*. Овдје зато најприје (8) наводимо примјере зависнослужених реченица с погодбеним зависним клаузама, а потом (8а) оне (неупоредиво рјеђе) с условнодопусним зависним клаузама:

(8) *Ако будемо ишли* [→ *Ако ћемо ићи*] *истим џемјом као Румунија и Бугарска*, путоваћемо без препрека у ЕУ, тек 2013. године (Вечерње новости, 12. 2. 2006, 15); *Ако свако буде радио* [→ *Ако ће свако радијити*] *свој јосао*, успех неће изостати (Вечерње новости, 21. 1. 2007, 38); *Ако се свега будемо бојали* [→ *Ако ћемо се свега бојати*], никад нећемо ићи напред — ни у животу ни у уметности (Вечерње новости, 25. 6. 2006, 19; Сања Домазет); *Ако нас будите слушали* [→ *Ако ћете нас слушати*], моћи ћете да радите шта хоћете (Вечерње новости, 6. 5. 2007, 26; Александар Баљак); *Ако нас овај човек буде водио* [→ *Ако ће нас овај човек водити*] у Јајану, проћи ћемо горе него фудбалери против Аргентине (Вечерње новости, 20. 6. 2006, 47); *Ако се буде користио* [→ *Ако ће се користити*] *исти „кључ“ као при расјодели за редовни рад сџранака у Скујшџини*, новац ће добити и ГСС и СДУ (Вечерње новости, 10. 10. 2006, 4); Најпре, Европа нас неће примити на своју карту *ако и даље будемо сркали чорбу и жсвакали чачкалице* [→ *Ако ћемо и даље сркајти чорбу и жсвакајти чачкалице*] (М. Капор,

192); „Ако их будеш јела у башићи“ [→ Ако ћеш их јесћи у башићи], рече он, „добро их очисти“ (П. Пајић, 92); Ипак мислим, ако избављења има и *ако га буде било* [→ и *ако ће га бићи*], оно неће бити чин повлачења у себе (Политика, 33390, 21. 10. 2006, КУН, 9: Миодраг Павловић); *Ако га нећеш шући* [→ *Ако га не будеш шукла*], неће ништа из њега бити (Ј. Радуловић, 102); *Ако ће и бићи* [→ *Ако и буду били*] *избори*, избора нам нема (Вечерње новости, 6. 5. 2007, 2); *Ако ће јој слика бићи* [→ *Ако јој слика буде била*] *йојућ*, *рецимо*, *оних од Нивес Целзијус*, пући ћу од среће (Курир, 7. 8. 2007, 12); *Ако ће [представа] бићи* [→ *Ако буде (била)*] *једнако квалитетна као све* што сте претходно радили, сигурно ћу поново уживати као гледалац (Курир, 10. 8. 2007, 17) итд.

(8а) Чисто сумњам да би коалиција СПС и СРС заиста могла да се направи, *чак и ако буду имали* [→ *чак и ако ће имати*] довољно посланика да већински владају (Вечерње новости, 29. 7. 2006, 4); *Ако ћеш и долазићи* [→ *Ако и будеш долазио*], немој да те сви виде (разг.) и сл.

2.2.7. Покаткад се у *изричним клаузама* уз глаголе који као иманентну семантичку компоненту имају компоненту неизвјесности у погледу (типа) вршења будуће радње — какав је нпр. глагол *очекиваћи*, *машићаћи*, *зависаћи* и сл. — као релативни синоними могу реализовати облици футура I и футура II имперфективних глагола:

(9) Он очекује да ће *приватизација бићи успешна* [→ Он очекује да *приватизација буде (била) успешна*] (Политика, 33663, 28. 7. 2007, 15); Којим путем да кренем? — *Зависи који ћи буду нудили* [→ *Зависи који ће ћи нудићи*] (В. Николић, 299) и сл.

3. И да закључимо. Проведена анализа у неколико битних закључака коригује досадашња србистичка и/или сербокroatистичка гледишта о граматичком статусу и семантичком међуодносу футура I и футура II имперфективних глагола.

3.1. У српском књижевном језику могућа је употреба футура II имперфективних (и перфективних) глагола у простој реченици, и то само уз модални прилог *можда*: *Можда и он сућра буде ишао на ућакмицу*.

3.2. Нужан услов еквивалентности двају имперфективних футура у простој реченици (или некој клаузи независно сложене реченице) јесте употреба модалног прилога *можда*, а не ријетко и пресупозицијске партикуле (н)и: *Можда и он сућра буде ишао на ућакмицу // Можда ће и он сућра ићи на ућакмицу*.

3.3. Еквивалентност, схваћена као релативна синонимност, двају имперфективних футура у савременом српском језику остварује се у

одређеним синтаксичко-семантичким условима у неколико типова зависнослужених реченица, и то у: а) адноминалним релативним рестриktivним реченицама, б) адноминалним релативним нерестриktivним реченицама (само уз експлицирани модални прилог *можда*), в) релативним концесивним и начинским реченицама (само у оним концесивним које долазе уз (не)експлицирану замјеницу *ӣо* у прилошком изразу *без обзира на ӣо*) и оним начинским с везником *како* уз антецедентну замјеницу *ӣо* или који замјенички прилог), г) у темпоралним реченицама (само оним с везником *ӣрије него ӣӣо*), д) у погодбеним и концесивним адвербијалним реченицама (по правилу оним с везницима *ако* и *ако и*), и ђ) изричним реченицама (само оним с везником *да* које долазе уз глаголе који садрже компоненту неизвјесности реализације типа будуће радње).

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2007:** Миланка Бабић, *Дојринос Ксеније Милошевић ироучавању зависнослужене реченице*, у: Допринос Срба из Босне и Херцеговине науци и култури, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, Посебна издања, Научни скупови, књ. 1, 37–45.
- Клајн 2005:** Ivan Klajn, *Gramatika srpskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ковачевић 2002:** Милош Ковачевић, *Синтаксичка негација у српском језику*, Ниш: Издавачка делатност Универзитета у Нишу.
- Ковачевић 2007:** Милош Ковачевић, *Конкурентности двају фуџура и иерфективног ирезентиа у савременом српском језику*, Зборник Матице српске за славистику 73–74, Нови Сад, 2007 (у штампи).
- Маретић 1963:** Томо Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Милошевић 1970:** Ksenija Milošević, *Futur II i sinonimski oblici u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*, Sarajevo: ANUBiH, Djela, knj. XXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 24.
- Милошевић 1982:** Ксенија Милошевић, *Обљежавање будућности у српскохрватском језику*, Књижевни језик XI/1, Сарајево, 1–12.
- Мусић 1898:** August Musić, *Rečenice s konjunkcijama „ako“, „neka“, „li“ u hrvatskom jeziku*, Rad JAZU CXXIV, Zagreb, 1898, 1–79.
- Рагуџ 1997:** Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Стевановић 1967:** Михаило Стевановић, *Функције и значења глаголских времена*, Београд: САНУ, Посебна издања, књ. CDXXII, Одељење литературе и језика, књ. 20.
- Танасић 2005:** Срето Танасић, *Синтакса глагола*, у: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Просја реченица*, Београд — Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 443–452.

Извори

а) књижевноумјетничка дјела:

М. Капор: Момо Капор, *Елдорадо*, Београд: Новости, 2005.

В. Николић: Видан Николић, *Враћа греха*, Чачак: Легенда, 2005.

П. Пајић: Петар Пајић, *Приче*, Београд: Просвета, 1998.

Ј. Радуловић: *Најлепше приче Јована Радуловића*, избор Душан Иванић, Београд: Просвета, 2001.

Б. Шћепановић: Бранимир Шћепановић, *Искуљење*, Београд: БИГЗ, 1993.

б) новине:

Блиц: *Блиц*, дневне новине из Београда.

Вести: *Вести*, дневне новине, Франкфурт на Мајни.

Вечерње новости: *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.

Курир: *Курир*, дневне новине из Београда.

НИН: *НИН*, недељник из Београда.

Политика: *Политика*, дневне новине из Београда.

Правда: *Правда*, дневне новине из Београда.

Прес: *Press*, дневне новине из Београда.

Summary

Miloš Kovačević

**THE CORRELATION OF FUTURE I AND FUTURE II
WITH IMPERFECTIVE VERBS**

The article explores the possibility of relatively synonymous use of imperfective future I and future II in contemporary Serbian language. Analysis has shown that certain universally accepted Serbian and/or Serbo-Croatian statements on grammatical status and semantic correlation of the aforementioned verb forms should be revised. In this article the following has been proved: a) that future II can be used in a simple sentence with explicit adverb of manner *možda* 'maybe' along with presuppositional particle *i 'too'* e.g. *Moža i on sutra bude išao na utakmicu* 'He too may go to the game tomorrow'; *Možda i ona bude svirala u orkestru*, 'She too may play in the orchestra tomorrow', b) that two imperfective futures can be used synonymously in simple and subordinate clauses only if they are accompanied by adverb of manner *možda* and often by presuppositional particle *i 'too'*: *Možda i on sutra bude išao na utakmicu* 'He too may go to the game tomorrow' // *Možda će i on sutra ići na utakmicu*, 'Maybe he too will go to the game tomorrow', c) that future I and future II of imperfective verbs can be used relatively synonymously in certain (sub)categories of subordinate clauses: adnominal relative restrictive clauses, adnominal relative non-restrictive clauses (only with explicit adverb of manner *možda*), relative clauses of concession and clauses of manner (exclusively in clauses of concession following (non)explicit pronoun *to* in adverbial expression *bez obzira na to* 'regardless of' and clauses of manner introduced by the conjunction *kako 'as'* and antecedent pronoun *to* or some other pronominal adverb), in temporal clauses (only those introduced by *prije nego što 'before'*), d) in conditional clauses and adverbial clauses of concession (only those introduced by conjunctions *ako 'if'* and *ako i 'if...too'*), and declarative clauses (only those introduced by the conjunctions followed by verbs semantically implying uncertainty about realization of future action).